

Farliga och ofarliga tåg

Säkerheten sattes högt vid SJ och det dröjde ända till den 5 mars 1903 innan något allvarligt inträffade i osbytrakten. Då spårade ett tåg av rälsen vid Loshult, varvid 28-årige eldaren Herman Löfberg skällades till döds. Orsaken var troligen upp-
ruttna slipers, som banvakten tydligen inte hade observerat.

Det var nära att olyckan förvärrades. Ett snälltåg närmade sig olycksplatsen, men personalen på olyckståget hann lägga ut knallsignaler, så att snälltåget stannade i tid.

Vid plankorsningarna var det frid och fröjd så länge som banvakterna eller deras hustrur skötte grindar och bommar. Men det blev för dyrt i längden, så när elektriciteten hade kommit,

Efter Loshultsolyckan. Det får betraktas som ett under att bara en person miste livet.

Knallsignal av den sort som stoppade snälltåget. För att inte blåsa bort, klämdes den som synes fast vid rälsen.

"Nya Infartsvägen" förevigades på detta vykort. Numera heter den Hässleholmsvägen.

infördes obevakade järnvägsövergångar med ljussignaler och högljudda ringklockor som varnade när tåg närmade sig. Det räckte tyvärr inte alltid.

I april 1929 blev en bil, som fördes av P. Lindholm och hade snickaren Elof Olsson som passagerare, påkörd av ett snälltåg vid den obevakade järnvägsövergången i Hasslaröd. Båda männen dog. De var trotjänare vid Skansens kimröksfabrik.

I juni 1930 var det dags igen. Då blev en hästskjuts med tre

damer och två flickor från en barnkoloni i Hasslaröd påkörda vid samma övergång, varvid hästen krossades och vagnen kastades mot tåget. Fru Betty Bengtsson från Hasslaröd, en lärarinna och den äldsta flickan massakrerades och dog omedelbart. De andra två skadades, men klarade sig.

Med fem döda inom drygt ett år gjorde man faktiskt något åt saken och byggde från juli till december 1931 en ny infart till Osby öster om järnvägen. Det

gick åt rätt mycket fyllning, som man delvis hämtade från stengärdsgårdarna i trakten.

Den nya infarten kostade vägstyrelsen 88 000 kronor. SJ var villiga att betala 15 000 under förutsättning att övergången stängdes och ersattes med en mindre övergång för fotgängare och cyklist. Ändringen genomfördes, men de närboende klagade, så SJ fick återställa korsningen till dess ursprungliga skick. De 15 000 kronorna betalade SJ förstås inte.

Därefter följde fler olyckor, men det kan som synes absolut inte skyllas på SJ. Så sent som 1971 dödades två ungdomar och därefter stängdes äntligen övergången. Förmodligen begränsades antalet dödsfall 1862-1971 till sju, vilket säkert är ett intet jämfört med antalet bilolyckor med dödlig utgång i Osby under den tid vi hade fri fart i samhället. Man förvånas över hur länge detta fick pågå utan att någon egentligen brydde sig.

Så till något mindre bedrövligt. Osby har koppling till tåg på fler sätt än via stambanan, nämligen barnlitteratur och Brio.

Karl-Aage Schwartzkopf (1920 - 2009) har skrivit fler böcker om tåg än någon annan svensk. Under sin ungdom bodde han i Osby. Han hade stora framgångar med böcker som *Familjen Tuff-Tuff* (1949) och *Hemma hos familjen Tuff-Tuff* (1950). Sammanlagt författade han 43 böcker, av vilka omkring hälften riktar sig till barn och ungdom.

Brio har förmodligen världsrekord i tåg tillverkning. Deras enkla leksakståg med träskenor är kanske det som har sålts mest, men Brio var också under lång tid svensk generalagent för modelljärnvägar av märket Märklin. Företaget Märklin började tillverka leksaker redan 1859 och lanserade 1891 ett urverksdrivet leksakståg.

Modelljärnvägar roar inte bara barn, utan även en del vuxna. Sveriges största modelljärnväg byggdes på Hässleholms museum i samband med 150-årsfirandet av Södra stambanans öppnande år 2010.

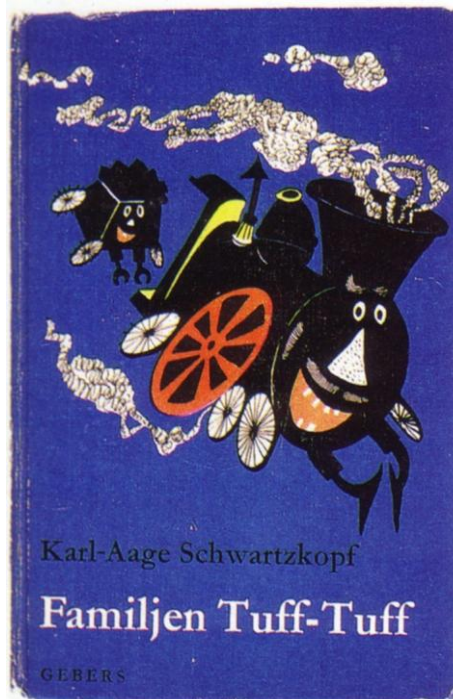
Slutligen ett utdrag ur den store osbysonen Lasse Holmqvists memoarer.

Brios klassiska tågbanan i trä. Till höger omslaget till Schwartzkopfs debutbok.

”Vi ses under svampen, sa man i Stockholm på den här tiden och alla visste att man menade Stureplan. I Osby sa man att vi ses vid niotåget och alla visste att man då menade kring Pressbyrån och på perrongerna där två tåg möttes varje kväll, ett från söder och Malmö och ett från norr och Stockholm.

De få som steg av blev rejält uttittade.

"Vi ses vid
niotåget".

Som vanligt vinglade möbelhandlaren omkring i mängden av folk, som ibland kunde räknas i hundratal. Möbelhandeln sköttes egentligen av hans bröder. Själv arbetade han mest som mattläggare och han var den snabbaste och mest noggranna mattläggare som skådats. De som i dagens mindre perfektionistiska hantverkssamhälle sysslar med sådant skulle haft mycket att lära.

Mattläggaren kom ofta till niotåget.

Han attackerade aldrig någon, störde aldrig någon. Tvärtom var han dessa kvällar lika mill och go, som vi säger på skånska, som

han var skärpt och arbetsam på dagtid.

Men han avvek starkt från mängden, genom att vara huvudet längre än den näst längste bland allt folket och genom att nästan alltid vara berusad klockan nio på kvällen.

Det är antagligt att hans höjd över havet, i förening med hans mycket magra lekamen, starkt bidrog till svårigheten att hålla styr på ett maskineri, som i så hög grad drevs med alkohol. Vid många tillfällen såg man honom stödja sig mot lok och vagnar och när dessa började röra sig undrade man förskräckt hur det skulle gå. Men detta överraskade

aldrig mattläggaren, eftersom allting annat omkring honom också ständigt var i rörelse.

En märklig sak med mattläggaren var att även när han var praktfull, så visste han var han var, hur han och andra betedde sig och vad som hände omkring honom.

Denna kväll var det tydligt att den nye polisen på en av sina första patrulleringar med full energi siktade på att göra sitt första ingripande. Folket på stationsområdet koncentrerade sig mer och mer på hur polisen följde mattläggaren hack i häl, vilket innebar rätt så underhållande piruetter och fullständigt oväntade små hopp och snedsteg.

Just som den nye polisen tänkte ingripa, vände sig mattläggaren tvärt mot honom, stod absolut stilla, såg ner på honom med en fast blick och sa så det ekade över hela stationsområdet.

– Är du bög din jävel, eller vad faen håller du på med!

Sen log han med hela ansiktet, vinglade därifrån, lämnande efter sig den snopnaste polis Osby någonsin haft."

Elsa och Boris Hagelin

Det stiliga paret på bilden är Elsa Svensson från Kylen och hennes make Boris Hagelin. De är på väg till en Nobelfest, därav högtidsstassen. Boris var en självskriven gäst. Elsa bär ett femradigt pärlhalsband som hon har fått av shahen av Iran, en av Boris affärsbekanta. På bröstet bär Boris franska hederslegionen, instiftad av Napoleon och Frankrikes förnämsta statsorden. Den utdelas av Frankrikes president.

Paret Hagelin bodde på somrarna från 1977 till 1983 i en sommarstuga i Kylen, där Boris skrev sina memoarer.

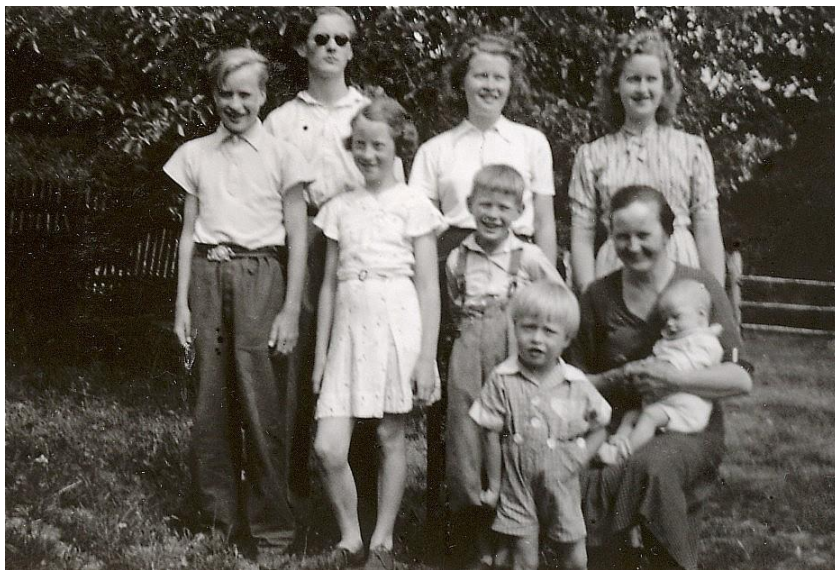
Sommarstugan låg på ägorna till Elsas föräldrahem Hackagården, ett av Kylens minsta hemman. Elsa var femte barnet i en barnskara på åtta och dotter till

Elsa Svensson
(1928 - 1999)
med maken
Boris Hagelin
(1892 - 1983).

Elsa Svensson-Hagelins födelsehem Kylen 1:8. I mitten Elsas farföräldrar Sven Andersson med hustrun Ingrid, till höger Elsas far "bikungen" Enoch Svensson. Bilden togs omkring år 1915, men huset såg ut så här även när Elsa var barn.

Familjen Svensson. Bilden togs år 1940 av den stolte fadern Enoch. Elsa är nr 3 från vänster och till höger sitter mamma Helga med lille Sixten i knät.

smeden, biodlaren och småbrukaren Enoch Svensson och hans hustru Helga. Av Elsas sju syskon är den yngste mest känd: fotografen, teveproducenten, upprorsmakaren m.m. Sixten Svensson. Han äger nu sitt och Elsas barndomshem.

– Elsa var duktig i skolan, även i gymnastik, berättar skolkamraten Sven Svensson i Kulleröd, som har ett eget kapitel i slutet av boken.

De gick båda i Kylens skola, byggd år 1885 och numera bygdegård. Efter skoltiden utbildade Elsa sig till sjuksköterska, men förblev ogift tills hon vid 40 års ålder gifte sig med Boris Hagelin, som var 77, men pigg.

Större kontrast än den mellan Elsas och Boris bakgrund får man leta efter. Boris var son till Wilhelm Hagelin, som var direktör för bröderna Nobels anläggningar för oljeutvinning och oljeraffinering i Baku vid Kaspiska havet.

Boris växte upp i den s.k. direktionsvillan i Baku. Den låg inom ett inhägnat område som kallades Villa Petrolea. Det var reserverat för bröderna Nobels

tjänstemän och har omväxlande kallats oas och paradis. Där fanns en konstbevattnad park med springvatten, tjänstebostäder i vit sandsten, teater, sjukhus, tennisbanor och ett klubbhus med restaurang, bibliotek, balsal och biljardrum. Med hjälp av tryckluft ordnades ett slags luftkonditionering; somrarna i Baku är fruktansvärt heta. Till iskällaren hämtades en säsong 800 ton is från Volga.

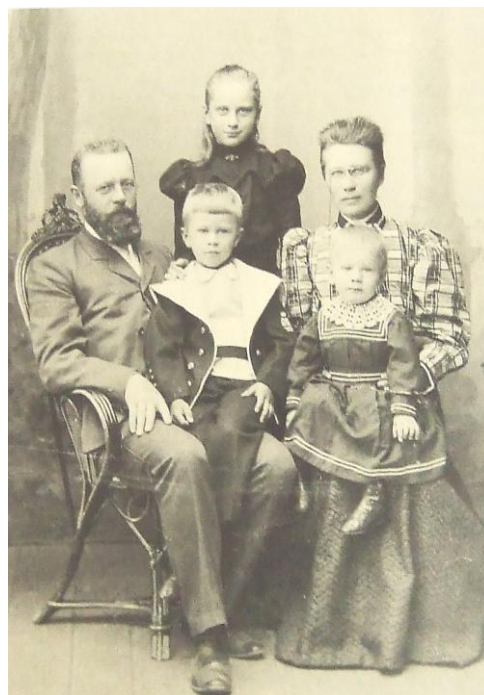
Det fanns två portar i muren, som bevakades av 40 utvalda män från gardena i S:t Petersburg. Några var beridna och alla fullt beväpnade.

Boris farfar var svensk och hade emigrerat till Ryssland. Hans far Wilhelm tycks ha behållit det svenska sinnelaget. Han gifte sig i varje fall med lärarinnan Hilda Kiander, Boris mor. Så Boris modersmål var svenska snarare än ryska, som han dock talade flytande.

År 1895, när Boris var tre år, anställde Wilhelm Hagelin den nyligen från GCI utexaminerade sjukgymnasten och gymnasrektören Ruth Grapengiesser som sällskapsdam åt Hilda

Villa Petrolea. Vykort från år 1900. Ett av husen håller nu på att renoveras och förvandlas till Nobelmuseum.

Familjen Hagelin. Från vänster Wilhelm (i Ryssland Karl Wasiljewitj, 1860 - 1953), Boris, Anna och hustrun Hilda, född Kiander (1859 - 1939) med Wolodja i knät.

Här har några Nobel-tjänstemän med damer samlats framför direktionstvillan, där Boris bodde vintertid under sina första sju år. Bilden togs 1903.

Boris Hagelin vid två års ålder med sin första leksak, en svart trähäst med vagn. Målning efter foto, troligen taget på altanen till direktionstvillan i Villa Petrolea. Målningen beställdes långt senare av endera Boris eller hans far Wilhelm.

Hagelin, som ansågs klen och skulle masseras. Ruth skulle också passa barnen Hagelin. Ruths brev från Ryssland har bevarats och ger glimtar från livet i Baku.

Hon nämner bl.a. att familjen Hagelin hade två köksor och att Boris var "stor och ostyrig men i all fall min rare pojke". 1897 skriver hon att hon hade åkt med Wilhelm Hagelin "i ett ekipage vars make du ännu ej sett, ty det är nämligen en vagn som drives med benzin och således trillar iväg utan hästar". Hagelin hade köpt en av Rysslands första bilar, en Benz på fem hästkrafter, vilket fick en betjänt att till sin husbonde ropa "Herre, herre, nu kan jag dö – jag har sett en arba (kär-ra) rulla iväg utan häst!"

Ruth fick också vara med om en eldsvåda i en sprutande oljekälla, som hon beskriver som "en fontän av nafta, som slog av egen kraft omkring 1 000 fot högt... Det är en mil från Villan till Bibi-Eibat, men redan från verandan var det en ståtlig syn. Och om du så kunde se vilken underbar belysning som vilade över hela Bibi-Eibat! Det var som ett sago-land där allt är av renaste silver.

Per Johan Böklin

Bökeskog och trakten däromkring är med sina lövskogsklädda kullar intill Helge å bland det vackraste man kan hitta i Osby socken. Än idag finns rester av de bokdungar som gav byn dess namn.

Här bodde kring sekelskiftet 1800 bonden Jon Andersson med hustru och åtta barn. När Jon var i femtioårsåldern antecknades i kyrkboken att han var "oförmögen" (till arbete) och hustrun dövd. Där står också att sonen Per studerade i Växjö. Prästen hade upptäckt att Per hade "läshuvud".

Alla studenter antog på den tiden nya efternamn, ofta efter födelsebyn: Hasselqvist efter Hasslaröd, Angeldorff efter Angshult osv. Per lät kalla sig

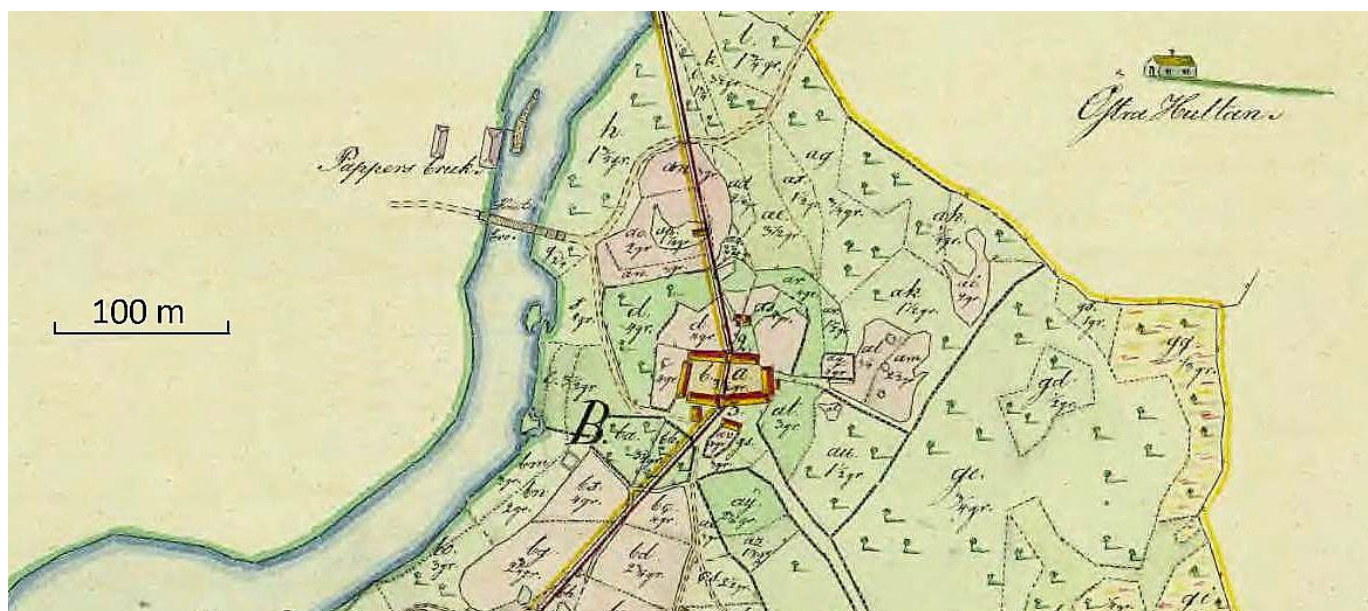
Per Johan Böklin. Johan lade han själv till; i dopboken för år 1796 står endast Per.

I Svenskt biografiskt lexikon har Böklin ett större utrymme än någon annan osbybo. Han sägs vara "en av de mest nitiska och framsynta skolmän, vårt land har ägt".

Som fattig studerande i Växjö levde han på de matsäckar han fick med sig hemifrån och ofta var han hemifrån så länge att brödet möglade.

Sin hembygd vid Helge å glömde han aldrig. I maj år 1832 var han tidigt en morgon på väg till Kristianstad från Osby, där han hade förrättat jordfästningen av sin far. Sina intryck från forsarna vid Torsebro beskrev han så här (Helge står för Helge å):

"Klockan är 4 på morgonen. Jag står i brynet av en skogsdunge på andra sidan Araslöv när dessa tankar drar genom min själ. Solen hänger på tornspetsen av Fjälkestad och forsarna vid Torsebro susar med friska morgonvindar i mitt öra... Så återfinner jag dig även här O Helge! min gamle barndomsvän – du är mig en trogen ledsagare genom livet, i det djupa sorlet för du alla mina minnen med dig; mitt liv speglar sig i din bana. Din muntra färd förbi min faders hus lockade min håg ut i världen – hur ofta drömde jag om den underbara värld på andra sidan skogen, där du försvann för mitt öga – här har du äntligen kämpat ut den oroliga striden... – här har han övervunnit livets små bekymmer

Centrala Bökeskog år 1814, samma år som det på kartan inritade pappersbruket i Genastorp byggdes. Böklin växte upp i dubbelgården mitt i bilden, på hans tid troligen med fri sikt till forsarna uppströms "Knuts bro" över Helge å. På platsen för gården finns nu Bökeskog 1:10, som ägs av Tomas och Gunhild Johansson. Tidigare ägare var Gunhilds far Henry Svensson.

och grannskapet med den fria och befriande oceanen gör hans anande själ så lugn, så djupsint. Den leende nejden med sina lövrika sjungande landtungor, sina blomsterängar, sina torn och gårdar – den halvmystiska staden med sitt allvarsamma tempel, allt synes besinna sig i den lugna spegeln." (Svenskan moderniserad.)

Vid 24 års ålder blev Böklin år 1820 filosofie magister i Lund.

Han hade då bl.a. skrivit avhandlingar om differentialkalkyl och Hallands flora. Det fordrades nämligen att man satte sig in i filosofiska fakultetens alla ämnen.

Som nybliven fil. mag. blev han "kollega" vid Kristianstads skola, grundad av Christian IV. Den var så förfallen att undervisningen bedrevs hemma hos lärarna.

I Kristianstad fortsatte Böklin

studera språk och filosofi, som var hans huvudintressen, skrev en avhandling om accenter i grekiskan och tog 1830 pastoral-examen. Samma år var han med om att starta tidningen Skånska Posten och började översätta och ge ut Historiskt Bibliothek, som så småningom kom att omfatta elva band.

Utöver dessa aktiviteter sysslade han med undervisning och arbetade energiskt på att skaffa

pengar till en ny skolbyggnad, när Fredrika Bremer på hösten 1831 kom in i hans liv. Hon var då 30 år gammal, Böklin 35.

Fredrikas ett år äldre syster Charlotte bodde sedan ett år i Kristianstad, dit hon flyttade i samband med att hon 1830 gifte sig med Peter Quiding, assessor vid hovrätten över Skåne och Blekinge i Kristianstad. Quiding var en lysande begåvning som hade tagit hovrättsexamen vid 19 års ålder. Han var son till en lantmätare och säkert inte särskilt förmögen. Det blev han dock genom sitt äktenskap.

Fredrikas och Charlottes far hade dött och efterlämnat en anseelig förmögenhet, så paret Quiding höll sig med två pigor och en "betjänt". De umgicks med aristokratin, bl.a. Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister på Trolle-Ljungby.

Fredrika flyttade 1831 till systemen och svågern i Kristianstad för att få lugn och ro och tillfälle till studier. Hennes *Teckningar utur hvardagslifvet* hade hon då gett ut anonymt, men hennes identitet var avslöjad och i januari 1831 hade hon fått Svenska

Akademiens guldmedalj. *Teckningar* gavs ut i tre delar, av vilka de två senare innehåller *Familjen H****, som brukar betraktas som "den första svenska romanen i modern bemärkelse".

Fredrika föredrog privatundervisning framför böcker, så

Per Johan Böklin
(1796 – 1867).
Lavering (målning i
en färg) av Fredrika
Bremer före 1833. I
privat ägo.

Quiding skaffade den bästa lärare han kunde hitta, nämligen Böklin, som säkert var en av de lärdaste männen i Kristianstad.

Hur Böklin såg ut har beskrivits av flera personer. Nils Andersson Laurin, som varit elev hos Böklin beskrev honom som

"en liten man med borstigt hår och bruna ögon, fula drag men blitt sinne". Enligt grevinnan Ulla Barnekow var han "ful, fastän man glömmet det". Det finns två teckningar och ett foto av Böklin, som ingalunda vittnar om att han var ful.

Han sägs ha talat grekiska och latin flytande, men till vardags en rätt utpräglad göingska.

Böklin undervisade Bremer i Quidings salong, där de började med Platons dialoger. I ett brev till Peter Wieselgren beskrev Bremer långt senare hur hon upplevde undervisningen.

"Jag var 30 år fyllda då Gud förde mig till en vän som skänkte en ny morgonrodnad åt min själ. Och från denna tidpunkt räknar jag min egentliga ungdom, mitt

Huset där Quidings bodde och Böklin i början av 1830-talet undervisade Bremer. Det ligger vid Lilla torg och hyser nu Hennes & Mauritz.

Fredrika Bremer (1801 – 1865). Oljemålning av Olof Johan Södermark 1843. Bremer ansåg att hon hade förskönats.

egentliga liv. Ni känner denna stilla djupsinniga tänkare. Han var då rektor i Kristianstad skola, och hans namn är P.J. Böklin. Ännu i denna stund och alltid, alltid tackar jag Gud för hans bekantskap, som för mitt jordiska livs bästa gåva, och honom (denna vän) för en källa till levnadsfröjd och ny utveckling; som ännu springer lika frisk, som i de dagar den först uppsprang för mig och förvandlade världen för min blick, förklarade allt i oförgängligt ljus."

Våra främsta konstnärer

Härmed avslöjas resultatet av
En Art Idol-tävling med
följande regler.

- Konstnären ska bo eller ha bostad i Osby församling.
- Hon eller han ska ha målat tavlor med motiv från Osby eller prytt samhället med någon sorts utsmyckning.
- Jag ska ha fått nys om konstnären och fått tag på minst ett verk av henne eller honom.

De som passerat nålsögat är Bo Börjesson, Sigvard Börtz, Solveig och Ingvar Engdahl, Bo Isberg, Carl Jacobson, Sven-Ingvar Johansson, Hans Malmberg, Nisse Neumann, Yngve Nilsson,

Linda Nyman, Britt Sjögren, Einar Sonne, Artur Strid, Ruben Svensson, Ingemar Svensson och Bertil Wivhammar. Dessutom tog jag med min gamle teckningslärare Lundqvist för att han målat ett skrattretande likt självporträtt och ett fint porträtt av Edvard Hallberg.

Jag har säkert glömt någon och är tacksam för tips.

Något A- och B-lag vill jag inte utse, men Börtz, Ingvar Engdahl, Sven-Ingvar Johansson, Carl Johan Lundqvist, Yngve Nilsson, Ingemar Svensson och Bertil Wivhammar var eller är utbildade yrkesmän som nämns i biografiska uppslagsverk över svenska konstnärer. Till profssen skulle jag även vilja räkna Linda Nyman, fast hon ännu inte hun-

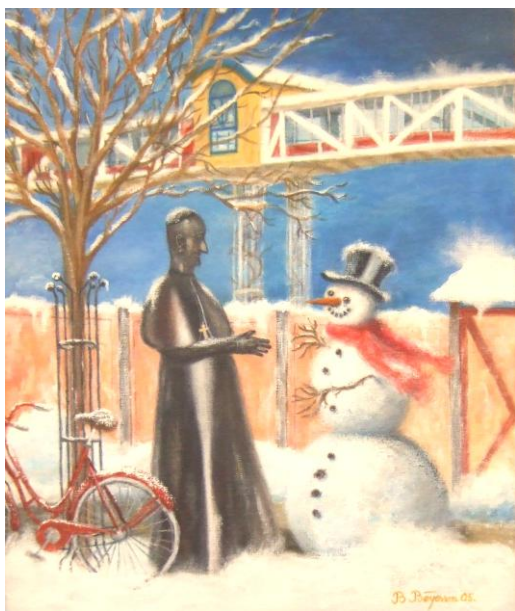
nit hamna i uppslagsböckerna.

Jag tar konstnärerna i bokstavsordning. Den som då kommer först är den fullständigt okände *Bo Börjesson*. Han är född 1946 i Osby och har i hela sitt verkamma liv varit fotograf på Lovéns Foto. Numera hyr han en vindsvåning i nya posthuset, där han har inrättat en ateljé.

Där sitter Börjesson varje dag, lyssnar på klassisk musik inklusive jazz och målar när det faller honom in. Han har sålt ett fåtal tavlor till vänner och bekanta, men har inga ambitioner att sälja sin konst. Han har dock som mål att en gång i framtiden ha en utställning.

– Men då blir det bara en, säger Bo.

Hans målningar är naivistiska

Från Börjessons ateljé. Överst till vänster konstnärens porträtt av operasångaren Pavarotti, i mitten tavla med bl.a. Börjessons version av Osby vattentorn. Till höger i svartvitt Carl-Folke Jacobsons toa vid Osby-sjön.

Den pratglade Fader Gunnar i samtal med snögubbe. I bakgrunden Jenvägen.

En i Börjessons konst ofta återkommande, lätt surrealistisk figur.

med dragning åt surrealism och ofta mycket vackra. Jag är rätt säker på att hans framtida vernissage kommer att få fin kritik och önskar honom av allt hjärta lycka till!

Det är glädjande att det finns människor av hans sort i Osby.

Äldsta dottern Veronica vid 11 års ålder 1949 och självporträtt av Sigvard Börtz. Bilder i Veronica Grages hem i Helsingör, tagna med mobilkamera av yngsta dottern Ingela, gift Bengtsson.

Sigvard Börtz (1904 – 1998) var från 1944 till 1967 bosatt i Osby och hann under den tiden måla porträtt av praktiskt taget alla prominenta personer i samhället, förutom ett stort antal landskapsbilder från Osby med omgivningar. Utan Börtz hade du förmodligen inte läst dessa rader. Det var nämligen han som fick mig intresserad av konst. Jag var 12 år gammal och hemma i Holmö hade vi bara hötorgs-

Emil Arfwedson, rektor för Osby lantmannaskola.

Filosofen. Tavla av Sigvard Börtz. I kommunens ägo, hänger i Ekbackeskolans äldre del, f.d. Osby Samskola.

konst och fotoförstoringar av släktingar. Men Börtz ställde vid juls skyltningen 1949 ut ett porträtt av sin då elvaåriga dotter Veronica i bokhandelns skyltfönster. Jag insåg då att målade porträtt är något helt annat än färgfotografier.

Börtz var från Norra Mellby ca en mil söder om Hässleholm. Fadern, som var smed, bestämde att sonen skulle bli trädgårdsmästare, så Sigvard blev trädgårdsmästareelev. Han fortsatte med trädgårdsarbete ända tills han var 36 år gammal, mot slutet parallellt med studierna vid konstakademin i Stockholm.

Familjen bodde en tid i närheten av Vadstena och det var under tiden där som Börtz fick sitt genombrott. Efter en utställning i Vadstena 1941 köptes ett av hans verk av Östergötlands Länsmuseum i Linköping, där tavlan ännu förvaras.

Från Osby flyttade familjen till Båstad, där Sigvard lämnade det naturalistiska måleriet och övergick till abstrakt konst.

Börtz debutverk
"Träden vid
båthuset"
från 1941, i
Östergötlands
läns-
museum.

Abstrakt
konstverk
av Börtz. I
privat ägo.

